

saak van die sending' (p. 26). En wat betreft het tot in de twintigste eeuw te signaleren ontbreken van tolerantie van de Gereformeerde Kerk aan de Kaap jegens andere kerken en godsdiensten: tevergeefs zal men hiervoor een parallel zoeken in de oorspronkelijk ook door de Nadere Reformatie beïnvloede Noord Amerikaanse 'Middle Colonies'; trouwens: men is daarmee evenmin in het spoor gegaan van de Nederlandse Nadere Reformatie, waarbinnen het mogelijk was - zie Hoornbeeck! - een 'prinsipiële binding aan 'n verdraagsaamheidsbeginsel en 'n gesonde ekumeniese strewe' (p. 31).

De kritische 'buitenstaander' die met deze theologische en kerkhistorische gegevens aan de haal wil gaan, wordt door Hofmeyr bepaald bij politieke en sociaal-economische alsmede natuurlijke en cultureel-godsdienstige factoren die van invloed zijn geweest op aard en mate van de doorwerking de Nadere Reformatie in de koloniale context. Zo leefden de Zuidafrikaanse 'boeren' in een 'frontier-situasie', zij verkeerden permanent in zowel een geografisch als een kerkelijk isolement. Hun geloof was behoudend, hun vroomheid naar binnen gekeerd. Het huisgezin was de kerk; hier werden gedrag en beleving gestempeld door de lectuur van de Bijbel en de 'oude schrijvers'. In die situatie, waarin een 'oorlewingstryd' geleverd moest worden, ontwikkelde de blanke pionier zijn 'rassegevoel' en 'kleurgevoel'. In hoeverre de lectuur van de schrijvers der Nadere Reformatie daarbij een rol gespeeld heeft is door Hofmeyr niet uitgezocht.

Met bijzondere belangstelling heb ik die gedeelten van Hofmeyrs boek gelezen waarin aangegeven wordt, hoe en via wie de Nadere Reformatie in de 'dogterkontekste' invloed heeft uitgeoefend. De auteur laat zien dat de invloed van de Nadere Reformatie in Noord-Amerika zeker niet samenvalt met de invloed van de bekende Freylinghuysen. Hij toont aan dat langs diverse kanalen en via verscheidene invloedrijke ziekentroosters en predikanten, en dus niet alleen via de bekende ds. M.C. Vos, de Nadere Reformatie in Zuid-Afrika is verbreid. De auteur heeft op de desbetreffende pagina's alle relevante informatie die in talrijke boeken en artikelen verspreid lag, overzichtelijk bijeengeschreven. Gebruikmakend van een mij onbekende *Boekspieël* uit 1952 somt hij zelfs een keur van Nederlandse 'oude schrijvers' op die in Zuid-Afrika populair waren (pp. 63-66).

De meeste van de door Hofmeyr genoemde 'oude schrijvers' dateren uit de achttiende eeuw. Die constatering deed bij mij de vraag rijzen, waarom de auteur in het hoofdstuk over de Nadere Reformatie in Nederland niet veel meer aandacht heeft besteed aan het achttiende-eeuwse gereformeerd piëtisme. De door hem in genoemd hoofdstuk besproken figuren uit de 'klassieke', theocratische fase van de Nadere Reformatie, onder wie naast Teellinck, Udemans en Voetius de door hem bewonderde Hoornbeeck ('een van die veelsydigste geleerdes van sy tyd', p. 27),